

КОЛЕБАНИЕ, НЕРЕШИТЕЛНОСТ ИЛИ ПРОНИЦАТЕЛНОСТ?

Външната политика на Австро-Унгария през 1912–1913,
отразена в дневника на Лайош Талоци

Габор Деметер

Лайош Талоци, този късен концептуалист на австро-унгарската външна политика, навлиза в политическия живот през 1886 г., когато започва работа като секретар на Бенямин Калай, тогава министър на финансите на Австро-Унгария и управител на Босна и Херцеговина. Имено този му опит предопределя неговите политически виждания. През 1908 г. Талоци е назначен за директор на австро-унгарското общо Министерство на финансите; по време на Балканските войни е повишен в длъжност действителен вътрешен таен съветник. Скоро след това преминава в отдел от трети ранг – най-високото официално ниво за държавните служители на монархията. През 1915–1916 г. става граждански управител във военната администрация на окупираната Сърбия¹.

Макар да работи като държавен служител в общи министерства, Талоци се опитва да подпомогне външните политически интереси на унгарското лоби, представяно от граф Ищван Тиса – министър-председател от 1913 г., и барон Ищван Буриан – общ министър на финансите за периода 1903–1912 г.² Л. Талоци е достатъчно умен, за да остане в сянка и да влияе задкулисно върху политиката. Като дипломиран историк и известен албанист той има неоспорими заслуги за създаването на независима Албания³. Автор е на първата кратка „История на Албания“ (изучавана и до днес в училище, преведена на албански от неговия служител Зеф Зурани. Талоци е първият западен учен, който се опитва да прокара мита за Скендербег като антитурски герой (след подобен опит на албанеца Пашко Васа от 1879 г.)⁴, с цел употреба на този мит като инструмент за унифициране на албанската нация. Негова инициатива е тази нация да бъде създадена на базата на общ език, който да намали силата на религиозните различия, и въз основа на който албанците да се отличат от отоманците. Сред учениците на Талоци са любители пътешественици, установили добри връзки с местните хора, като барон Ференц Нопча⁵, който събира информация за вътрешната ситуация в Албания⁶. Талоци освен това има и практически полеви опит: когато австро-унгарските войници и служители са пускани в отпуск, те получавали задачата да съберат възможно най-много данни. През лятото на 1913 г. е натоварен със задачата да опише положението там⁷ и в опита си да остане извън всякакво подозре-

ние той пропътува през Русия (където събира статистически данни за Лодз и други полски индустриални градове)⁸, качва се на кораб в Истанбул, обикаля Гърция заедно със своите агенти, за да достигне най-накрая мястото, което е крайната му цел. Мисията му е толкова конфиденциална, че той не описва преживяванията си в своя дневник, което в сравнение с другата повествователна част е рядък случай. Споменатият по-горе Зурани съдейства за контрабандното доставяне на оръжия в Албания със знанието на австрийските власти. Така зад фасадата на един чисто научен кръжок за него работи цял кръг от „тайни агенти“⁹.

Неговият талант е оценен и от Рапапорт и Ипен – официалните делегати на Австро-Унгария в Лондон, изпратени да определят границите на Албания¹⁰. Всъщност Талоци е този, който прави предложенията за границите на Албания и за възможните териториални отстъпки, които да бъдат дадени в полза на нейните съседи¹¹.

„Триумвиратът“ Тиса, Буриан и Талоци следва концепцията на Андраши и Калай. Като албанист Талоци има ключова роля за създаването на политическата програма на това лоби и докато военните около Конрад се фокусират върху дестабилизирането на Сърбия и Италия, то унгарският кръг иска да измести австро-унгарската сфера на влияние от линията Морава – Вардар по посока на албанското крайбрежие. Благодарение на силната руска подкрепа, въпросният кръг се отказва от включването на Сърбия в икономическата сфера на Австро-Унгария, която по този начин би достигнала до Солун (между другото, присъединяването или анексирането на Сърбия би означавало триализъм, който плаши унгарския елит повече, отколкото война с Русия). Унгарците смятат, че създаването на Албания и нейното свързване с Босненската железопътна линия би могло да осигури австро-унгарския икономически излаз и в този случай Италия не би могла да затвори Отрантския проток. Създаването на албанската държава става от първостепенно значение по време на Балканските войни, затова Австро-Унгария настоява Сърбия да се изтегли от крайбрежието. Като компенсация е предложена Македония, тъй като изострянето на българо-сръбския антагонизъм се явява другият инструмент, използван от този кръг. Искане се дори замяна или възпиране на нежеланата Румъния с българо-австрийско коопериране¹². Въпреки всичко съперничеството между различните лобита намалява ефикасността на австро-унгарската външна политика през 1912–1913 г.

Дневникът на Талоци е документ с първостепенна важност за изследване на дуалистичната монархия, защото той присъства не само на официалните заседания на делегатите, но е канен и на неофициалните срещи, където се вземат повече от неочакваните решения. Чрез приятелите си той има възможност да получи информация за множество слухове, лични интереси и

дори за антагонизмите, които оформят „зад завесите“ официалната политика на Австро-Унгария. В този смисъл неговите дневници ни предоставят много повече, отколкото може да бъде възстановено от официално публикуваните документи като „Österreich-Ungarns Aussenpolitik“. Въпреки това като член на временно загубилото влияние през 1912–1913 политическо лоби той не може да остане безучастен, докато прави своята равностетка и анализира взетите решения.

За разлика от Буриан, чийто дневник е адресиран само и единствено към самия него, с цел да си обясни и да се самоубеди в собствените мисли и дела, и определено не е насочен към широка публика – Талоци откровенно пише своите мемоари като публицист. Разочарован от вътрешния и външен политически провал на Австро-Унгария, той си позволява да критикува опонентите и политическите си съратници с остър тон, с ясното съзнание, че този документ (след дешифровка от секретаря му Янош Перегрени) ще бъде използван от следващото поколение като ценен документ от неговата епоха. Повествованието му изобилства с анекдоти и разкази, следвани от строги факти и цифри. Тази нееднозначна личност е „истински унгарец“, що се отнася до личната му психология – с твърде песимистичния си тон¹³. Срещайки неговата детайлна равностетка, човек лесно може да стигне до заключението, че крахът на свръхбюрократизираната Австро-Унгария е бил нещо необходимо и неизбежно.

*

Заемането на поста министър на външните работи от Берхтолд след неочакваната смърт на Ерентал през 1912 г. подсказва, че политическото влияние на унгарците губи почва и вече нямат възможност да налагат решения, доколкото по това време нито един от тримата общи министри не представлява унгарските цели. Нарастващите различия на концептуална и личностна основа между унгарския кръг и Берхтолд скоро стават очевидни. Берхтолд критикува политиката на Ерентал по отношение на анексирането и железопътния въпрос, заявявайки, че такива авантюри подронват престижа и доверието в Австро-Унгария¹⁴, и че обикновено Ерентал е бил повлияван от Буриан – по това време общ министър на финансите и управител на Босна¹⁵. След смъртта на първия – в такъв критичен момент – и уволнението на втория (заместен от поляка Билински)¹⁶, по високите етажи вече няма представител на унгарските интереси. Когато най-накрая през 1913 г. третият от „триумвирата“ – граф Тиса – става министър-председател на Унгария, липсата на информация по външнополитическите въпроси спъва работата му. Той има ясната идея България да бъде спечелена като съюзник в замяна на

изгубената Румъния, но не разполага с инструментариум да реализира това до избирането на Буриан за министър посредник между Франц Йосиф и унгарското правителство. Чак тогава възможността за директно влияние върху онези, които вземат решенията, е възстановена.

Талоци мисли, че новият министър на външните работи е добър единствено в отпращането на критики към предшественика си и няма ясна визия какво да прави, когато очакваният разпад на Турция стане факт. Той няма силна воля и е склонен да провежда противодействаща, а не въздействащо-проактивна външна политика. Това притеснява кръговете около Талоци¹⁷. За негативно настроените унгарци идеята на Берхтолд изглежда така: той иска да изпрати колкото може повече войници по границата, но за тази цел се нуждае от пари¹⁸. За нещастие обаче той не разбира, че военната мощ частично се предопределя от катаклизмите във вътрешните работи на унгарците.

Първите слухове за Балканския съюз достигат до Талоци на 19 септември 1912 г. Австрийски дипломати остават с грешното убеждение, че това е антитурски съюз, създаден от Чариков¹⁹, и не знаят нищо за неговия антиавстрийски характер. На 1 октомври Талоци отбелязва, че балканските държави изиграват не само Австро-Унгария, но също и Русия – създателката на този съюз²⁰. Макар веднага някои кръгове във Виена да издигат искане за окупация на Белград – с цел да бъде сложен прът в колелото на събитията – Талоци и неговите другари смятат, че това би означавало война с Русия, и по тази причина те отхвърлят всякакви превантивни мерки. Убедени са, че след войната на Балканите ще дойде ред на конфронтацията между двете големи съюзнически системи. Страхът от Русия и войната сковала австрийската дипломация²¹. Талоци отбелязва, че Берхтолд не е в състояние да носи подобен товар: той нито желае да поеме отговорност за започване на войната, нито иска да носи етикета на човек, който абсолютно нищо не е направил. Берхтолд е голям благородник, но „слаба карта“ – обобщава Талоци.

В противовес на не особено голямото желание за окупиране на Нови пазар – разглеждан като „лисичи капан“ от военните – Талоци подчертава, че бъдещото му свързване с Босненската железопътна линия (за което тогава се водят преговори) ще донесе изгода както за подобряването на връзките с албанските територии, така и за поддържането на път до Солун, заобикалящ Сърбия²².

Талоци рано разбира, че до месец ноември на 1912 г. Турция ще бъде на ръба на погрома, а това ще изисква преориентация във външната политика на Берхтолд, чиито сметки не включват такова поражение²³. Талоци изобщо не вярва, че планове на великите сили за региона и тяхното настояване статуквото да бъде запазено ще се случат, защото след една победна война България никога не би приела подобно нещо. Великите сили биха могли да

блокират моретата, но не и вътрешността и една самостоятелна австрийска акция би могла да бъде насочена само срещу Сърбия, което обаче Русия не би толерирала никога²⁴. Той е скептичен и твърди, че тази идея на великите сили никога няма да проработи и ще донесе само териториални загуби за Турция (7–8 октомври 1912)²⁵. Талоци дава типични примери за деморализацията на отоманските войски, взети от секретните военни доклади, до които той има достъп. Според свидетелствата и пресмятанията на гладуващи турски войници, 1300 от които бягат в Босна в началото на ноември 1912 г., неполучилите заплащане мюсюлмански войници в Плевля продават повече от 25 хиляди оръжия на черногорците – неверници и бъдещи врагове – точно преди избухването на военните действия²⁶.

Берхтолд признава, че статуквото повече не може да бъде поддържано, но въпреки това няма сили да формира ясна концепция. Талоци саркастично пише, че неофициално Австро-Унгария първа предава статуквото, но последна приема този факт официално²⁷.

„Не можем да се държим за един мъртвец – пише Талоци. – С разгрома на Турция Австрия загуби отбранителната си линия, южните граници станаха уязвими, тъй като новите комбинации са винаги по-опасни от старите“²⁸. По време на консултациите измежду многото предложения се очертава въпросът за окупация на Албания, с цел защита на австрийските интереси в противовес на сръбското настъпление към Адриатика²⁹. Талоци отхвърля едно евентуално обединение на албанци и черногорци, както и предаването на Шкодра на Черна гора³⁰. Рапапорт смята, че прекъсването на всички връзки между отоманците и Албания може да ядоса албанските мюсюлмани, и затова предлага автономия, а не независимост. Германците смятат за грешка връщането на Новопазарския санджак, защото така достъпът до Албания през Босна е станал невъзможен³¹. Изобщо всички във Външно министерство говорят какво е трябвало да се направи, вместо да кажат какво следва да се направи оттук нататък – пише Талоци, който въпреки това признава, че германците имат право³².

През м. май 1913 г. Талоци споменава друг интересен епизод по отношение на албанския въпрос и недостига на личности, квалифицирани и способни да вземат решения. Той остро критикува идеята консулите на шестте велики сили да застанат начело на Международната контролна комисия в Албания, защото крайният резултат би бил единствено съперничество и липса на решения³³. Как без влияние и без основни институции да се състави временно правителство в Албания, разполагащо с истинска изпълнителна власт – това нито Рапапорт, нито Ипен могат да измислят. Талоци предлага да се запази правителството във Валона, разширено и под надзора на представители на великите сили³⁴. Той твърди, че Ипен няма свой план и

е само маша на онези, които вземат решенията, но които също нямат яснота по отношение същността на събитията. Най-накрая Берхтолд вика Талоци, за да го помоли да даде предложения. Някой бил посъветвал Берхтолд да търси за Албания владетел католик, а не протестант, с довод, че мюсюлманите предпочитали истинските вярващи пред еретиците. Талоци обяснява на Берхтолд, че повечето от албанските мюсюлмани са бекташи, което според ревностните мюсюлмани си е почти равно на „свободно масонство и ерес“³⁵. Католицизмът на северните албанци е само на книга, те са твърде далеч от истинската вяра. Един владетел католик няма да е от особено значение за тия живеещи в племенни общности хора, които биха се вслушали само в местните свещенослужители, но би могъл да изостри религиозните различия, потискани до този момент. Хората, населяващи Средна Албания, са повече патриоти, отколкото мюсюлмани, и всеки от тях иска да бъде водач в тази държава, докато православните южни албанци лесно биха могли да се трансформират в сърби или гърци, в зависимост от това, кой плаща повече. Берхтолд остава силно изненадан от казаното. Талоци освен това го предупреждава, че според наличната информация позициите на Вид са твърде слаби и ще бъде изгонен от страната.

Талоци саркастично отбелязва, че евентуално една жена би се оказала най-доброто решение, тъй като заради традициите си албанците не биха ѝ причинили зло. Берхтолд изказва недоволство от факта, че Ипен иска да играе на международната сцена по начин, възпрепятстващ прокарването на австрийските интереси. Талоци коментира, че Ипен му е казал точно обратното. Берхтолд е изненадан и най-накрая се оказва, че никой не му е дал точната информация за това, какво се случва на по-долните социални нива (31 май 1913 г.).

Описаните случаи доказват, че дипломатите наистина са били объркани – носели са се слухове, че престолонаследникът иска война със сърбите, но мир с руснаците, което, както изглежда, е било невъзможно. Ако със сръбското присъствие на Адриатика би се стигнало до война, то това би провокирало намеса на Русия и би довело до ескалация на конфликта³⁶. Сръбската победа дори би допринесла за разрешаването на дълго обсъждания железопътен проблем в Босна и да успокои спора между австрийската и унгарската партия, всяка от които иска да осигури за себе си мините за желязна руда³⁷.

Противно на господстващото в Балхаусплац убеждение, граф Тиса не смята, че резултатите от Балканската война са опасни за Австро-Унгария – всъщност ги смята за достатъчно полезни, защото войната е завършила патово и е направила възможни планове по отношение на Албания. В икономически аспект изтъкнатият унгарски географ Лайош Лоци също вижда предимства от колапса на Турция. Както той самият отбелязва – унгарците

се нуждаят от повече суровини за своята индустрия; запасите от босненската желязна руда са само за 80 години, а Унгария има нужда от повече въглища³⁸. Лоци смята, че чрез разрушаването на Отоманска Турция по-лесно ще се получат икономически концесии.

Въпреки това повечето унгарци губят вяра в бъдещето, отчасти заради войната, отчасти заради критичната вътрешнополитическа ситуация. Общественото мнение става твърде песимистично, след като вътрешните колебания на дипломатите започват да му влияят чрез вестниците³⁹. Конрад твърди, че колебливата политика на Берхтолд ще съсипе морала на армията⁴⁰. Финансовите проблеми влошават ситуацията още повече. Мобилизацията в Босна струва 240 хиляди франка на ден без резултат, с изключение на загубата на авторитет, вътрешно и външно доверие. Постоянната правителствена криза довежда Унгария до абсурд⁴¹. „Татарите се изяждат един друг“ – пише Талоци за унгарския елит⁴². Дилетантството и липсата на сътрудничество между най-високопоставените в държавата ядосва още повече публиката: общият министър на войната увеличава броя на войниците, противно на волята на Берхтолд, и скоро е уволнен⁴³. Дори bankerите започват да смятат, че една война ще донесе повече ползи, отколкото мир като този⁴⁴: мобилизацията на армията през двете Балкански войни струва на Австро-Унгария общо 1 милиард франка без никакви постигнати резултати, докато целият бюджет на държавата е 6 милиарда⁴⁵. Тази сума за мобилизацията е почти равна на похарченото от България, която воюва и в двете войни! Германският посланик Чирски отбелязва на 9 ноември 1912 г., че Германия е готова да тръгне редом до Австро-Унгария, но водещите дипломати все още продължават да говорят какво не искат, вместо да кажат какво искат⁴⁶. Държавата е толкова безпомощна и апатична, че един енергичен завоевател лесно би могъл да я превземе, както това се случи в Турция – пише Талоци⁴⁷.

Групата на Конрад и Кробатин иска война срещу Сърбия – отчасти за възстановяване на престижа, отчасти заради това, че моралът на армията бързо спада. Берхтолд обаче според Талоци се противопоставя, „доколкото нито една от великите сили в Европа не желае война и няма никаква чест в ограбването на труп“⁴⁸. Накрая, през ноември 1912 г., военните сами решават да окупираят Новопазарския санджак в опит да се установи обща граница с Албания. Талоци обаче казва, че по това време вече е твърде късно, защото преговорите за примирие между враждуващите страни вървят към успех и такова решение е трябвало да се вземе по-рано⁴⁹. Франц Йосиф отбелязва, че ако сърбите не се изтеглят от Драч, това ще означава война. Австро-Унгария обаче не желае да започне такава война превантивно, без сръбски удар, който би послужил за чудесен повод⁴⁹. Чудесният повод се появява, когато сръбските войски нанасят обида на Прохазка, консула на Австро-Унгария.

Талоци споменава за писмо на руския цар до Франц Йосиф, в което е отбелязано, че подобна обида изисква отмъщение и в такъв случай Русия няма да се намеси⁵⁰. Според Талоци това е бил моментът, в който бомбардирането на Белград нямало да доведе до дипломатически инцидент. Но след това – според анализа на Кробатин, новия общ министър на войната – едно сплашване на сърбите без сериозни причини би било равно на агресия. Талоци, който представлява интересите на унгарците, дълбоко презира висшите офицери, повече от които искат триализъм⁵¹.

Партиите на мира и войната продължават да не постигат споразумение по отношение на външнополитическите въпроси. Когато турците искат да внесат през Албания 30 хиляди оръжия чрез Зеф Зурани, агент на Талоци, австро-унгарските власти се колебаят дали да ги допуснат, защото получават противоречиви заповеди от двете партии, въпреки че толкова оръжия биха държали черногорците далече от Шкодра и биха помогнали на австро-унгарските позиции в Албания⁵². Същата ситуация – дори още по-абсурдна – се повтаря, когато Хасан Прищина успява да избяга от сръбския затвор в Белград, но унгарските власти отказват да го пуснат в страната без документи, въпреки че той би могъл да създаде затруднения на сърбите чрез мобилизирането на албанците в Косово.

Най-накрая Австро-Унгария решава да постави исканията си срещу Сърбия, които никога не се осъществяват: 1. Официален отказ от Босна; 2. Цялостна забрана на дейността на Народна отбрана; 3. Обезщетение на Австро-Унгария с Новопазарския санджак (Плевля, Приеполе); 4. Съвместно корабоплаване по р. Дрина; 5. Ловченската планина да бъде предадена на Черна гора; 6. Сърбия да построи пътя Ужице – Вардише, свързващ Босна със Сърбия, с връзка към река Морава; 7. Свободна търговия до 1917 г., а след това – митнически съюз със Сърбия и Черна гора; 8. Изграждане на железопътна линия Сараево – Митровица – Солун от австрийски предприемачи без сръбско противопоставяне⁵³. Това предложение е дадено от Билински, общ министър на финансите и началник на Талоци, който иска да подтикне Берхтолд към по-активна външна политика по същия начин, по който е действал Буриан, когато този пост е бил заеман от Ерентал. Берхтолд обаче не се съгласява с плана.

Талоци ясно разбира проблема за компенсацията на румънците и колебанията на българите в началото на 1913 г. – той твърди, че румънците ще навлязат в България, ако загубят търпение (макар че – в разрез с мнението на Талоци – без окуражаване от страна на Русия те никога не биха се осмелили да направят това)⁵⁴. Той също така предвижда, че Гърция и Сърбия ще се окажат естествени врагове на България, и затова – ако сърбите отхвърлят австрийските искания – Австро-Унгария трябва да застане зад интересите

на България⁵⁵. Това ще послужи като инструмент за балансиране на руското влияние върху полуострова. Такава е концепцията на унгарското лоби на Тиса, Буриан и Талоци, които също така искат чрез България да възпрепятстват Румъния, показала по това време русофилски тенденции, след като руснаците ѝ обещава Трансилвания⁵⁶.

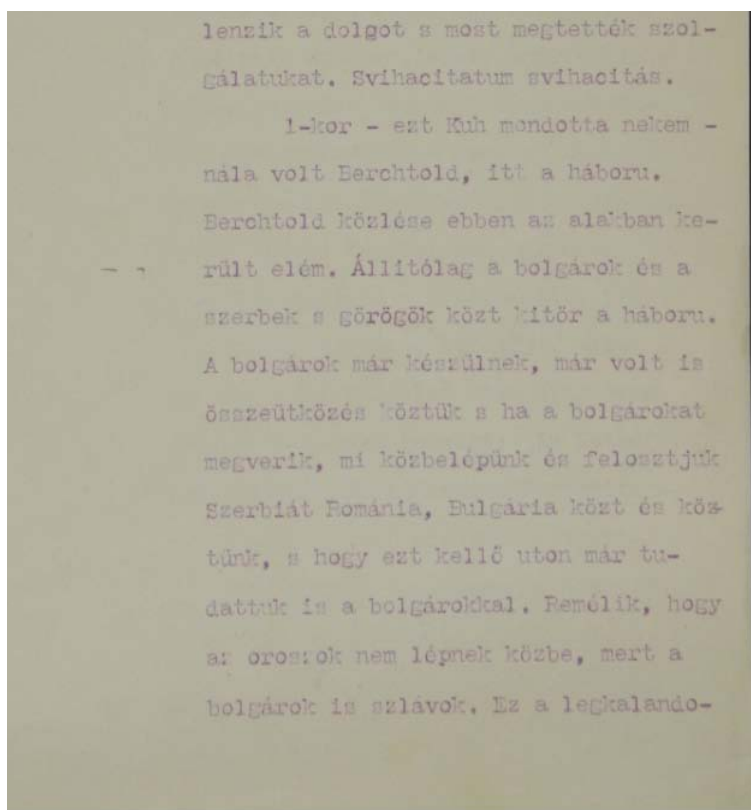
Това поражда сериозен проблем, тъй като германците искат да запазят благосклонността и съюза с Румъния (а освен това се опитват да убедят унгарците да ѝ предадат Южна Трансилвания), и Бертолд започва да балансира между двете концепции.

Тарновски, посланик в София, добавя по-късно, че българите ще бъдат естествени врагове на Сърбия, независимо от това, че мечтите им за Македония ще си останат неосъществени, и следователно реализацията на плановете за Велика България не е от значение⁵⁷. Така че Австро-Унгария предлага Сърбия да получи територии в Македония като компенсация за оттеглянето си от Адриатика. Това също е една от причините за слабата австрийска подкрепа за българските претенции по време на преговорите около Букурещкия мирен договор. Втората причина е, че Румъния е подкрепяна едновременно от Русия и Германия, и последната пренебрегва унгарските интереси. Всъщност Германия е тази – твърди Талоци, – която дава картбланш на Румъния⁵⁸, докато България не е склонна да направи никакви отстъпки. Това подействало отчайващо върху политиката на Австро-Унгария, въпреки продължилите осем седмици усилия на Бертолд да посредничи между София и Букурещ.

Дневникът съдържа важен елемент, който хвърля друга светлина върху българското нападение над Сърбия през Втората Балканска война. Журналистът Рихард фон Мах твърди, че цар Фердинанд атакува Сърбия, надявайки се на интервенция от страна на Австрия⁵⁹. Френски учени също пишат, че Австро-Унгария е насърчила войната в опита си да разкъса Сърбия⁶⁰. Следващите изследвания като че ли отхвърлят тази теория: Льодинг споменава за 50 милиона франка финансова помощ в случай на война⁶¹, но не и военна подкрепа. Четейки дневника на Талоци обаче, може да се стигне до заключението, че твърденията в по-ранните изследвания не са напълно безпочвени. Талоци пише, че Австро-Унгария обещава на България да се намеси в случай на война със сърбите, ако българите бъдат победени⁶², и в този случай Сърбия ще бъде поделена между Румъния, България и Австро-Унгария⁶³. Въпреки че официално публикуваните документи отхвърлят възможността за австрийска военна интервенция, дори ако това е било само непотвърден слух, то той би могъл да повлияе върху поведението на цар Фердинанд⁶⁴. Талоци е крайно скептичен по отношение на една сръбско-българска война⁶⁵ и пише, че нито Сърбия, нито България биха направили такава услуга на

Австро-Унгария, за да извлече тя полза от този случай, нито страните имат достатъчно финансови средства, за да воюват⁶⁶. Обаче, също така добавя той, за балканските държави парите не са от първостепенна важност за водене на война (29 май 1913)⁶⁷.

По-нататък споменатото по-горе се повтаря на 4 юли 1913 г., след избухването на военните действия, базирано на разговори с Билински: ако избухне война, България бъде победена и румънците преминат установената им линия в Добруджа⁶⁸, Австро-Унгария ще се намеси и ще нападне Сърбия с цел да окупира Новопазарския санджак, установявайки обща граница между Босна и Албания⁶⁹. Обаче Билински не успява да убеди нито Берхтолд, нито Франц Йосиф, че дейността на Конрад фон Хьотцендорф потвърждава изброените по-горе комбинации⁷⁰, както става ясно от дневника на Бернрайтер. Последният пише, че Берхтолд е изразил тези идеи пред германския посланик Царички⁷¹, който обикновено заблуждава българския посланик във Виена – Салабашев⁷². По тази причина тезата, че цар Фердинанд е нападнал Сърбия без никакво (австрийско) насърчение, е погрешна, а документите поставят в различна светлина въпроса за неговата лична вина.

Hir 501

1927

sabb politika, mely ha igaz, csak pillanatnyi helyzetfelhívítelt jelent. A lapok egész mást hoznak a a szerbek ~~nem~~ akarnak verekedni. De feljegyzem, mert ebben a zavaros evolúcióban mindent fel kell jegyezni. Holnapután megyek Hédervárra.

9/30.

№ 1010.
20.

Elfelejtettem megírni, hogy Buriánt bizalmasan felszólították, hogy a török birodalom reformja alkalmából, mint egyik reformátor lépjen be. Természetesen hiszgett neki a dolog, de szó sincs róla, hogy elfogadja. Délután hívatott Lukács és ~~XXX~~ egy órát töltöttem nála délután 5-ig. Beszél-

581

elérni. Egyszer a bulgárok engedtek, máskor a románok makacsokáltak és viszont, míg végre, amint hallom, a bulgárok belementek a vorkjenoi /?/ szöglet átadásába, de most a románok elvesztették a türelmüket és nem engedik „Bulgáriát nagyra nőni.” A hármasszövetségnek tehát ez a becses aggratuma ~~XXX~~ ha nem is fordult ellene, mindemellett már velünk sincs.

Ma reggel, illetőleg tegnap este, azt telefonálta a külügyi kabinet, hogy ha a románok, kiknek ezt tanácsoljuk, átmennek a bulgárok engedte vonalon és ha a bulgárokat a szerbek és görögök megverik, mi mozgósítunk és bevonulunk Szerbiába.

Nemigen hittem ennek az értesítésnek, amely telefonon át ilyen határozott formát öltött. Ma azután Bilinski volt a külügyministernél majdnem egy óra hossz ^{at} ~~XXX~~ Na, v fáradtan jött vissza és konstatál-

külliigyminternél majdnem egy óra hosszu
 Nagy fáradtan jött vissza és konstata-
 ta, amit előre mondottam, hogy jobbara ő
 beszélt. Persze az egyórás beszélgetés
 minden fázisát visszaadni nem lehetett
 sem neki, sem én nem jegyeztem meg, de az
 a fáciit, hogy Bilinski szerint vagy moz-
 gósítani kell, és akkor ~~h~~ háborút viselni,
 vagy békésen elintézni a dolgot. Ha a
 bolgárokat megverik, nemcsak Szerbiába,
 de a Szandzsákba is be kell menni és az
 albánokkal határt alkotni. Nem szabad
 másodszer megismételni egy mozgósítást
 és azután lefujni. Berchtold erre csak
 östölt-hatolt, hasalt is, de azután félt-
 úgy látszik, a felelősségtől és nem hitt,
 hogy a felséget ráveszi. Bilinski szerint
 ő Bismarckot hozta fel példának, aki az

Thallóczy, IX/2. 581.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Szabó, D.: Lajos Thallóczy, als Zivillandeskommissär im besetzten Serbien. – In: Ress, I. – Juzbašić, Dž. – Gottsman, A. (Hrsg.): Lajos Thallóczy der Historiker und Politiker. Sarajevo – Budapest, 2010, pp. 171–180.
- ² За политическата им концепция по отношение на връзките между Австрия и Унгария вж. Somogyi, É.: Die Staatsrechtlichen Ansichten von Lajos Thallóczy. – In: Ress, I. – Juzbašić, Dž. – Gottsman, A. (Hrsg.): Lajos Thallóczy der Historiker und Politiker. Sarajevo – Budapest, 2010, pp. 115–128.
- ³ Csaplár–Degovics, K.: Ludwig von Thallóczy und die Albanologie: Skizzen eines Experiments zur Nationsbildung. – In: Ress, I. – Juzbašić, Dž. – Gottsman, A. (Hrsg.): Lajos Thallóczy der Historiker und Politiker. Sarajevo – Budapest, 2010, pp. 141–164.
- ⁴ Последните изследвания доказват, че Скендербег е бил много противоречива личност. Csaplár–Degovics, K.: Az albán nemzetévalás kezdetei (1878–1913). A Rilindja és az államalapítás korszaka. Budapest, 2010, pp. 177–178.
- ⁵ Csaplár–Degovics, K.: Az albán nemzetévalás kezdetei (1878–1913). A Rilindja és az államalapítás korszaka. Budapest, 2010, p. 43.
 Виж по-нататък: Elsie, R.: A Biographical Dictionary of Albanian History. London – New York, 2013, pp. 335–337.

- ⁶ *Csaplár–Degovics, K.*: Az albán nemzetvélés kezdetei (1878–1913). A Rilindja és az államalapítás korszaka (The Beginnings of the Albanian Nation 1878–1913. The Rilindja and the Establishment of the State). Budapest, 2010, pp. 176–177.
- ⁷ Затова той не проследява и коментира дипломатическите стъпки при Букурещкия мирен договор.
- ⁸ Вж. Országos Széchényi Könyvtár. (Széchényi National Library of Hungary) Kézirattár. Néhai Dr. Thallóczy Lajos osztályfőnök hátrahagyott iratai sztenographált részének átírása (Stenographic Documents from the Head of Department, Dr. Lajos Thallóczy). Bosniaca IX/3, pp. 608–609, 613.
- ⁹ Виж неговия престой в Истанбул, *Thallóczy*, 641.
- ¹⁰ *Thallóczy*, IX/1. 544–545.
- ¹¹ *Thallóczy*, VIII/8. 365.
- ¹² За повече подробности вж.: Báró Burián István naplói, 1907–1922. Báró Burián István távirati könyvei 1913–1915. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárában. (Дневниците на барон Буриан Ищван 1907–1922 в архивите на унгарската реформирана църква.) Budapest, 1999.
- ¹³ Към 1912 г. умствено и физически изтощен, той постоянно обвинява другите за направените грешки. В дневника си с остри и несправедливи думи той напада и обижда не само балканските нации, но и своите другари, висшестоящите и началниците си, дори престолонаследника. Добре би било в бъдеще да се направи изследване върху това, как един толкова шлифован дипломат и чиновник се огъва под тежестта на бремето и липсата на успех, и как това може да се превърне в заплаха за общата дейност. Талоци използва дори антисемитски тон, дължащ се на разочарованието, че социалното му положение е останало непроменено за последните десет години, въпреки че талантът и знанията му са оценявани и употребявани. Независимо от това много малка част от съветите, които е давал, са били реализирани. Желанието му било да стане барон, но той не получава титлата, докато – както отбелязва – много от цивилните в Будапеща с лекота са асимилирани и са станали членове на висшето общество. Талоци се чувства несигурен относно социалното си положение, оставайки невъзнаграден и сблъсквайки се с факта, че много от враговете му го побеждават в надпреварата за социална сигурност и признание.
- ¹⁴ *Thallóczy*, VIII/5. 213.
- ¹⁵ *Thallóczy*, IX/1. 445.
- ¹⁶ Причината за това уволнение е, че Берхтолд *de iure* е унгарец, а според правилата по едно и също време двама унгарци не могат да заемат две от трите общи министерства.
- ¹⁷ *Thallóczy*, VIII/5. 214.
- ¹⁸ *Thallóczy*, VIII/5. 213.
- ¹⁹ *Thallóczy*, VIII/6. 247.
- ²⁰ *Thallóczy*, VIII/6. 258.
- ²¹ *Thallóczy*, VIII/6. 262. Включително унгарския министър на отбраната, барон Хадай Саму.
- ²² *Thallóczy*, VIII/6. 247. 19.08.1912.
- ²³ *Thallóczy*, IX/2. 571.
- ²⁴ *Thallóczy*, VIII/6. 262.
- ²⁵ *Thallóczy*, IX/1. 520. Причините за загубата на турците са изброени от консула в Янина в няколко точки: (1) Точно преди избухването на Балканската война отоманците

са уволнили голям брой войници, служили много години в Триполитанската война. (2) Кавгите между младотурците и консерваторите са съсипали морала на армията. (3) Снабдяването на армията е под всякакви стандарти.

²⁶ *Thallóczy*, IX/1. 395.

²⁷ *Thallóczy*, VIII/7. 295.

²⁸ *Thallóczy*, VIII/7. 296.

²⁹ *Thallóczy*, VIII/7. 297.

³⁰ *Thallóczy*, VIII/8. 374.

³¹ *Thallóczy*, VIII/7. 290. 02.11.1912.

³² *Thallóczy*, VIII/7. 303–304.

³³ *Thallóczy*, IX/1. 533.

³⁴ *Thallóczy*, IX/1. 535.

³⁵ *Thallóczy*, IX/1. 544.

³⁶ *Thallóczy*, VIII/7. 300.

³⁷ *Thallóczy*, VIII/7. 307.

³⁸ *Thallóczy*, VIII/7. 303, 320–329, 254.

³⁹ *Thallóczy*, VIII/7. 306.

⁴⁰ *Thallóczy*, IX/1. 511.

⁴¹ *Thallóczy*, VIII/8. 378.

⁴² *Thallóczy*, VIII/8. 381.

⁴³ *Thallóczy*, VIII/8. 365.

⁴⁴ *Thallóczy*, VIII/6. 264, VIII/8. 380. Банкерите отказват да предоставят на унгарския и авѝ124

стрийски министър на финансите искания кредит от 950 милиона франка за мобилизацията. *Thallóczy*, VIII/8. 353.

⁴⁵ *Thallóczy*, XI/1. 486.

⁴⁶ *Thallóczy*, VIII/7. 309.

⁴⁷ *Thallóczy*, XI/1. 311. 07.11.1912.

⁴⁸ *Thallóczy*, VIII/8. 380–381.

⁴⁹ *Thallóczy*, VIII/8. 383.

⁵⁰ *Thallóczy*, VIII/8. 358. 10.12.1912.

⁵¹ *Thallóczy*, XI/1. 406.

⁵² *Thallóczy*, XI/1. 430. 10.02.1913.

⁵³ *Thallóczy*, XI/1. 398–400. 09.01.1913.

⁵⁴ *Thallóczy*, XI/1. 432. 12.02.1913.

⁵⁵ *Thallóczy*, XI/1. 455.

⁵⁶ *Thallóczy*, XI/2. 557. 06.06.1913.

⁵⁷ За мнението на Тарновски вж. *Дементер Г.*: Опитите на България да избегне изолацията в навечерието на Междусъюзническата война. – Исторически преглед, 2012, № 5–6.

⁵⁸ *Thallóczy*, XI/2. 578–580.

⁵⁹ *Mach, R. von*: Aus bewegter Balkanzeit, 1879–1918. Berlin. 1928. p. 235.

⁶⁰ Bourgeois, E.–Pagés, G.: Die Ursachen und Verantwortlichkeiten des Großen Krieges. Hrsg. u. Übersetzung: Schwertfeger, B. Berlin, 1922. p. 356.

⁶¹ HHStA. Ad. Reg. F. 23. Kt. 64. 05.17. 1913. Berchtold an Tarnowski és Popper an Fanta, cited by Löding, D.: Deutschlands und Österreich–Ungarns Balkanpolitik von 1912–14. unter besonderer Berücksichtigung Ihrer Wirtschaftsinteresse. Hamburg, 1969. (Phil. Diss.).

„Erkundigt Euch sehr vorsichtig, wieviel Geld Bulgarien brauchen würde, um gegen Serbien kräftig aufzutreten und wenn nötig auch den Krieg zu führen.“ p. 81.

⁶² *Thallóczy*, IX/1. 500. 19.04.1913.

⁶³ Буриан не разчита на руска интервенция, защото предполага, че Русия никога няма да се противопостави на България, тъй като тя също е славянска страна – пише Талоци.

⁶⁴ Талоци нарича това „политика на авантюристите“ – но от текста не става ясно дали има предвид предложението на Австрия или поведението на България към Сърбия.

⁶⁵ *Thallóczy*, XI/1. 531–532.

⁶⁶ *Thallóczy*, XI/1. 536–537.

⁶⁷ *Thallóczy*, XI/1. 542.

⁶⁸ Талоци също отбелязва, че с нападението срещу България Румъния предава Тройния съюз. *Thallóczy*, 581.

⁶⁹ *Thallóczy*, XI/2. 581. 04.07.1913.

⁷⁰ *Conrad von Hötzendorf, F.: Aus meiner Dienstzeit 1906–1918*. Wien, Leipzig, München, 1922. III. p. 353.

⁷¹ HHStA Nachlass Baernreither, Kt. 8. Tagebücher, 1913. 11. 23. Wien, and Löding, D., p. 81. „Österreich habe Bulgarien darin bestärkt Serbien anzugreifen, und Bulgarien habe Gründe gehabt auf österreichische Hilfe zu rechnen...“ – пише цар Фердинанд.

⁷² За ролята на Чирски виж: *Деметер Г.* Цит. съч.